

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства
щодо функціонування процедури досудового врегулювання спору

Анотація. В аналітичній записці досліджено порядок та особливості процедури досудового врегулювання спору у країнах розвинутої демократії європейського й американського континентів, зокрема в контексті ефективності та обов'язковості проходження процедури медіації як доступної форми врегулювання конфліктів. Розглянуто питання ймовірного запровадження обов'язковості проходження процедури медіації в Україні.

Вступна частина. Із другої половини ХХ ст. медіація та інші процедури позасудового вирішення спорів почали активно поширюватися в усьому світі. Країни прецедентного права, такі як Канада, Велика Британія, Австралія й Нова Зеландія, швидко підхопили цю суспільну та правову новацію і створили інститути позасудового вирішення спорів, подібні до тих, що існують у США. Батьківщиною медіації вважають США, а саме – Гарвардську школу, яка в 70–80-х рр. ХХ ст. активно вивчала це явище¹. Медіація розглядається як альтернатива державному правосуддю, тому її ще називають «Альтернативною формою вирішення спорів» (Alternative Disput Resolution, ADR).

У 2001 році в США було прийнято Уніфікований закон про медіацію (УМА) та рекомендовано його запровадження в усіх штатах. Законом були встановлені основні підходи до застосування медіації в Сполучених Штатах, передбачено преференцію тим, хто бере участь у процесі медіації. Також у 2001 році Робоча група з арбітражу та примирення (РГ) Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) прийняла Типовий закон про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру², який сприяє уніфікованості та використанню медіації для вирішення міжнародних комерційних спорів. Типовий закон передбачив основні правила процесу медіації, принципи здійснення процедури медіації у випадках, коли сторони є резидентами різних країн (міжнародна медіація). Таким чином, ЮНСІТРАЛ рекомендувала всім державам належним чином прийняти до уваги положення Закону, уніфікуючи своє законодавство в частині процедур врегулювання спорів і конкретних потреб практики міжнародної комерційної погоджувальної процедури (посередництва). Своєю чергою, Європейська комісія затвердила Кодекс медіатора, а Європейський Союз ухвалив ряд директив, які регламентують застосування медіації та безпосередньо діяльність медіатора. Держави-члени Європейського Союзу дійшли спільної позиції в тому, що медіація, за вибором кожної окремої держави, може стати як частиною судових процедур, так і застосовуватися в позасудовому порядку³. Так, у 1999 році Європейська Рада закликала держави-члени ЄС до запровадження альтернативних позасудових

¹ Можечук Л. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: досвід зарубіжних країн. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/2022/06/sp/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D1%8E%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%B9-650-655.pdf

² Uniform Law Commission. Mediation Act 2001. URL: <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=45565a5f-0c57-4bba-bbab-fc7de9a59110>

³ Рекомендація Ради Європи (2002) 10 від 18 вересня 2002 року «Про медіацію у цивільних справах». URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568851&Site=CM>

форм врегулювання спорів, серед яких медіація є основним засобом. У 2008 році було прийнято Директиву 2008/52/ЕС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах, а також низку рекомендацій і принципів медіації. Зазначена Директива поширюється на міжнародні спори, однак, відповідно до пункту 8 Преамбули «ніщо не повинно заважати застосовувати ці положення також у внутрішніх медіаційних процесах».

Отже, медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів допомагає зменшити навантаження на судову систему, тим самим пропонуючи суспільству якісно новий рівень співпраці, укріплення засад правової держави й демократії.

II. Основна частина.

Процедура медіації передбачена законодавством багатьох сучасних розвинених європейських країн (Німеччини, Франції, Італії, Словенії, країн Балтії та Скандинавії), а також США, де вона широко застосовувалася при вирішенні спірних питань ще з початку 60-х років минулого століття й носить обов'язковий характер перед зверненням до суду. Сьогодні в багатьох європейських країнах медіація є обов'язковою первинною складовою перед зверненням до суду та є умовою для відкриття судового провадження серед визначеної категорії справ. Із розвитком правової системи в Україні також розпочався процес дослідження медіації та її розгляду як реального альтернативного способу вирішення конфліктів у позасудовий спосіб.

Сполучені Штати Америки

У США медіація є спеціальним видом діяльності, що полягає в оптимізації процесу пошуку сторонами, які конфліктують, рішення за участі третьої сторони, яке б дозволило припинити конфлікт. Медіатор зустрічається зі сторонами в нейтральному місці, де вони можуть обговорити спір і вивчити різноманітні рішення. Кожна сторона заохочується бути відкритою й відвертою щодо свого погляду. Медіатор як нейтральна третя сторона може об'єктивно розглядати спір і допомагати сторонам розглядати альтернативи та варіанти, які вони не брали до уваги. Медіатор є нейтральним у тому сенсі, що він не може отримати особисту вигоду від умов урегулювання і є неупередженим у тому, як має бути вирішено конфлікт⁴. У США на початку 90-х рр., крім сімейних і цивільних справ, медіацію почали широко застосовувати у зв'язку зі збільшенням кількості скарг у трудових спорах та у сфері права соціального забезпечення, спорах про дискримінацію та в інших правовідносинах.

Починаючи з 1999 року Комісія з рівних можливостей працевлаштування (Equal Employment Opportunity Commission) вимагала від усіх агенцій запровадити або зробити доступною програму медіації як для попередніх скарг (претензій), так і для офіційних скарг. Таким чином, було досягнуто скорочення фінансових витрат, часу та спроб залучення керівників і представників працівників на розв'язання суперечностей традиційним методом.

⁴ Reports and Resources. Office of Civil Rights. URL: <https://www.commerce.gov/cr/reports-and-resources/eo-mediation-guide/what-mediation>

Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в США не проходить жоден серйозний переговорний процес. Публікуються журнали, які висвітлюють проблеми медіації. Зокрема, у США функціонує Національний інститут вирішення конфліктів, який розробляє нові методи медіації, також діють приватні й державні служби медіації. Як уже зазначалося, у 2001 році було прийнято Уніфікований закон про медіацію (UMA), рекомендований для запровадження в усіх штатах Національною конференцією уповноважених з єдиних державних законів (NCCUSL). Згідно з Уніфікованим законом медіація означає «процес, в якому медіатор сприяє налагодженню спілкування та переговорів між сторонами, щоб допомогти їм досягти добровільної домовленості щодо їхнього спору». Відповідно до Закону в усіх штатах було започатковано Програми судової медіації, які передбачали цілий набір моделей (від добровільної до обов'язкової) досудового врегулювання спорів. Необхідність такої форми вирішення спорів має надзвичайно перспективне майбутнє⁵.

До загальних вимог, яким мають відповідати медіатори, призначені судом, відносяться: проходження навчання, наявність освітнього рівня та відповідного досвіду. У кожному штаті США медіатор, крім загальних вимог, має відповідати й відповідним спеціальним вимогам. Так, якщо медіація буде визнана доцільною, і сторони погодяться на медіацію або отримують судовий наказ про медіацію, суд скерує сторони до затвердженого (сертифікованого) медіатора або може надати перелік медіаторів, які відповідають основним стандартам і вимогам (сертифікованих медіаторів). У штатах, де є такі вимоги, медіатори повинні отримати дозвіл або сертифікат (довідку) суду, щоб розглядати питання про направлення на медіацію⁶.

Навчання.

У штатах, де існує офіційний перелік судових медіаторів, від них зазвичай вимагають проходження від 20 до 40 годин затвердженого навчального курсу з медіації. У тих штатах, де діють комплексні загальнодержавні стандарти, вимагається покращена підготовка для осіб, які бажають бути посередниками в сімейних суперечках, на відміну від медіаторів, що планують брати участь у цивільних справах. Справи про сімейні відносини у більшості випадків пов'язані із суттєвим конфліктом, здебільшого в таких справах сторони представляють самі себе й часто не обізнані в законодавстві, тому важливо, щоб медіатори в сімейних справах були підготовлені стосовно нюансів, пов'язаних саме з такими справами.

Освіта.

У деяких штатах вимагається, щоб особа, яка бажає стати сертифікованим судом штату медіатором, мала юридичну освіту. У деяких штатах для посередників у сімейних справах обов'язковою є наявність ступеня бакалавра.

⁵ Основні засади навчання базовим навичкам медіатора. За заг. ред. К. Б. Наровської. Київ: Видавець В. Захарченко, 2019. 32 с. URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/osnovni_zasady_NBNM/NAMU_Osnovni_Zasady_NBNM.pdf

⁶ Choose the Best Online Master of Legal Studies Program for You for 2022. URL: <https://onlinemasteroflegalstudies.com/>

Наприклад, у штаті Нью-Джерсі загальні критерії допуску до затвердженого судом переліку медіаторів включають 40 годин базової підготовки з медіації, 5 годин наставництва та ступінь бакалавра.

Досвід.

Вимоги до досвіду залежать від штату, але більшість включає мінімальну кількість медіацій, які виконуються самостійно або під наглядом наставника-медіатора. Деякі штати також визнають досвід медіації замість інших вимог. Наприклад, у Луїзіані особа повинна мати ліцензію на юридичну практику у штаті або бути посередником у вирішенні принаймні 25 спорів або брати участь у вирішенні суперечок понад 500 годин.

Як уже зазначалося, у кожному штаті є свої особливі вимоги до медіаторів. Наприклад, у штаті Алабама кваліфікаційні вимоги для такої діяльності є досить суттєвими. Кваліфікаційно-організаційними питаннями опікується професійне об'єднання – Центр вирішення спорів штату Алабама (Alabama Center for Dispute Resolution) – некомерційна корпорація, організована для «розробки, реалізації та адміністрування програм альтернативного вирішення спорів (ADR) у судах, районах, навчальних закладах і державних установах у штаті Алабама». Центр почав повноцінно функціонувати з 1994 року після отримання початкового гранту від Юридичного фонду Алабами, а офісні приміщення для його діяльності були надані Колегією адвокатів штату Алабама. Наразі Центр підзвітний Комісії Верховного суду штату Алабама з вирішення спорів та Відділу вирішення спорів адвокатури штату Алабама.

Загальні вимоги по штатам.

Центр вирішення спорів Алабами веде реєстр сертифікованих судом медіаторів. Щоб бути включеним до реєстру, майбутній медіатор повинен відповідати одному з таких критеріїв:

1) мати ліцензію адвоката в будь-якому штаті із чотирирічним досвідом роботи в галузі права або на посаді судді (вимоги щодо досвіду можна задовільнити, пройшовши схвалений курс медіації в юридичній школі);

2) мати ступінь бакалавра або вищу освіту, щонайменше п'ять років управлінського чи адміністративного досвіду у професійній, комерційній чи державній установі, а також досвід роботи медіатором у щонайменше 10 медіаціях. Кандидати також повинні пройти затверджену 20-годинну програму навчання медіації. Щоб бути схваленими, навчальні програми повинні включати імітаційні вправи з медіації та навчання етики.

На Алясці медіатором може виступати кожен громадянин – ані державних стандартів, ані ліцензійних вимог не встановлено. Відповідно, при проведенні медіації освіта, підготовка, досвід і стиль медіаторів різняться. Сторони спору самі вирішують, яким вимогам має відповідати медіатор. Щоб допомогти сторонам обрати кваліфікованого медіатора, Судова рада Аляски (Alaska Court System) публікує безкоштовний посібник із вибору кваліфікованого медіатора (Consumer Guide to Selecting a Mediator).

У штаті Луїзіана функціонують три різні реєстри судів (судових справ) для здійснення посередництва: цивільні, із неповнолітніми дітьми та з питань

опіки / відвідування дітей. Повноваженнями на здійснення кваліфікаційно-організаційної діяльності медіації у штаті наділена Асоціація адвокатів штату Луїзіана (Louisiana State Bar Association). Медіатори штату повинні відповідати спеціальним вимогам, встановленим у регіоні, в якому вони бажають зареєструватися. Особа, яка бажає стати медіатором, пов'язаним із судом, повинна мати ліцензію на юридичну практику у штаті не менше, ніж п'ять років, і пройти принаймні 40 аудиторних годин навчання з медіації в акредитованій особі чи організації. Якщо особа не має ліцензії на юридичну практику, вона повинна бути посередником у понад 25 спорах або брати участь у вирішенні суперечок понад 500 годин⁷.

Відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням медіації, також має свої особливості в кожному зі штатів США. Наприклад, сторона, яка виграла, може сплатити гонорар за посередництво як статтю витрат відповідно до норм § 1033.5 Кодексу цивільних процедур штату Каліфорнія (California Code Civil Procedure)⁸. Плата за посередництво не входить до складу витрат, що відшкодовуються стороні, яка виграла. Однак згідно з § 1033.5(d)(4) цього Кодексу «суд має дискреційні повноваження присуджувати статті витрат, які є «розумно необхідними для ведення судового процесу», на противагу витратам, які є лише зручними або вигідними. Якщо суд призначає медіацію, плата за медіацію може бути відшкодована. Також слід зауважити, що присудження судом першої інстанції гонорару за посередництво переглядається з використанням стандарту зловживання повноваженнями⁹.

Зазвичай, якщо стороною у справі, по якій залучається медіатор, є центральний орган влади, плата за найм медіатора не стягується, оскільки Корпус медіаторів Міністерства юстиції складається зі співробітників Департаменту юстиції, які пройшли підготовку для медіаторів. Зокрема, ФБР (FBI) може покрити будь-які витрати, пов'язані із залученням посередника, у тому числі, якщо йдеться про поїздки медіаторів та іншого персоналу ФБР, необхідні для проведення медіації в нейтральному місці зустрічі чи іншому федеральному приміщенні.

Законом про вирішення адміністративних спорів 1990 року (переглянутий і виданий у 1996 році) Конгрес США уповноважив кожне федеральне агентство прийняти політику щодо використання ADR, призначити спеціаліста з вирішення суперечок, запровадити навчання працівників ADR і використовувати методи ADR для вирішення суперечливих питань, пов'язаних із адміністративними спорами¹⁰.

На федеральному рівні у 1998 році Конгрес США прийняв модельний Закон про альтернативне вирішення спорів (ADR)¹¹. Цей Закон надає сторонам судового процесу можливість вибору одного із видів ADR для вирішення

⁷ Law Insider. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/costs-of-proceedings>

⁸ Law Insider. URL: <https://www.lawinsider.com/clause/california-code-of-civil-procedure>

⁹ Betchart v. Ludwig Betchart, 2013 Cal. App. Unpublished 2082; Gibson v. Bobroff (1996) 49 Cal.App.4th 1202. URL: <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/6f231d7d-cba5-41b4-b644-18fd4f3013d8.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1682809524&Signature=3x2RyF2tUtdUIb4yxWB8t1UW2CM%3D>

¹⁰ Administrative Dispute Resolution Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/4194>

¹¹ Alternative Dispute Resolution Act. URL: <https://alec.org/model-policy/alternative-dispute-resolution-act/>

спору, що економить час і гроші порівняно з офіційним судовим провадженням – ранню нейтральну оцінку, медіацію, арбітраж, міні-суд і спрощений суд присяжних. Закон зобов'язує головного суддю запроваджувати в кожному суді загальної юрисдикції програму альтернативного вирішення спорів, яка передбачає, у тому числі, відбір, використання та оплату несудового персоналу (нейтральних осіб, медіаторів або арбітрів), які можуть проводити альтернативні процедури вирішення суперечок. План також має встановлювати стандарти альтернативного вирішення спору. Кожен суддя повинен провести нараду з адвокатом протягом 120 днів після подання скарги для перегляду добровільних альтернативних процедур вирішення суперечок, які можуть бути використані замість судового розгляду для вирішення спірних питань.

На рівні штатів існує власне законодавство про використання ADR. Крім цього, стандарти проведення медіації визначені у статутах Американської асоціації адвокатів та Американської арбітражної асоціації.

У США тільки 5 % справ, поданих до суду, направляють на розгляд, решту – вирішують мирно. Логічно, що порозуміння, досягнуте у процесі врегулювання конфлікту, а не вирішення (відповідно до волі, наприклад, арбітра або судді), приймається й визнається сторонами. Практика застосування медіації в США має надзвичайний успіх, оскільки близько 95 % спорів вирішується в досудовому порядку.

Європейські країни

Реалізація позасудових способів врегулювання спорів є однією з цілей рекомендацій, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи: Рекомендації R (98) 1 державам-членам про сімейну медіацію; Рекомендації R (99) 19 державам-членам про медіацію у кримінальному процесі; Рекомендації Rec (2002) 10 державам-членам про медіацію в цивільному процесі. Як зазначалося, базові принципи та стандарти медіації закріплені в Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008 р.

Незважаючи на те, що Директивою про медіацію передбачалося застосування медіації до міжнародних спорів, більшість країн-членів ЄС, запровадивши відповідні механізми медіації в національне законодавство, застосували положення Директиви й до внутрішніх процесів медіації. Першими державами-членами ЄС, які повідомили про впровадження Директиви про медіацію, були Естонія, Франція, Італія та Португалія. На час ухвалення Директиви про медіацію більшість держав-членів ЄС уже мали власну розвинену систему медіації, тому імплементація Директиви в їх національне законодавство майже нічого не змінила або ж зміни були незначні. Зокрема, уже мали затверджені власні правила медіації для вирішення певних категорій справ Ірландія та Данія – щодо трудових відносин, Фінляндія – для споживчих спорів, Швеція – щодо дорожньо-транспортних пригод, Франція та Ірландія – для сімейних конфліктів. У Німеччині до ухвалення Федерального закону про медіацію 2012 року позасудове вирішення спорів передбачалось у цивільно-процесуальному, сімейному законодавстві окремих федеральних земель. У Польщі після декількох років застосування експериментальної програми

медіації відповідні зміни у 1997 році були внесені до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів. У 2005 році через внесення змін до Цивільного процесуального кодексу Польщі було врегульовано правила проведення медіації в цивільних спорах. Європейський кодекс етики медіаторів, затверджений у 2004 році, крім базових принципів (добровільність, конфіденційність, рівність, нейтральність), підкреслив і такі принципи, як компетентність медіатора і справедливість процесу медіації. Одним із основних принципів, на яких базується класична модель медіації, що відрізняє її від інших методів вирішення спорів, зокрема судового процесу, є принцип добровільності.

Італія

Провідною країною з обов'язковою досудовою медіацією в цивільних і господарських спорах вважають Італію. Зокрема, Італія імплементувала Директиву¹² Європейського Парламенту та Ради 2008/52/ЕС від 21.05.2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних та господарських справах Законодавчим Декретом від 04.03.2010 р. № 28 «Реалізація статті 60 Закону від 18.06.2009 р. п. 69, що стосується медіації, спрямованої на примирення цивільних і господарських спорів» (далі – Декрет № 28/2010)¹³. У 2009 році Сенатом Італії було ухвалено Закон про медіацію, який регулює і стимулює звернення до медіації в цивільних і господарських спорах. Відповідно до цього Закону медіація вводить як обов'язкова стадія в суді за окремими категоріями справ (спори про страхування, фінансові, банківські спори, спори між партнерами господарюючих суб'єктів, корпоративні спори, спори щодо сплати комунальних послуг, земельні спори тощо). Італія має національний реєстр організацій медіаторів, який веде Міністерство юстиції. Асоціації адвокатів можуть створювати свої організації з надання послуг медіації. Адвокат зобов'язаний інформувати свого клієнта про можливість звернутися до послуг медіатора. Для тих, хто звертається до медіації, передбачають податкові пільги. Суддя має право накладати штраф на сторону, яка відмовилася від фінальної пропозиції медіатора, котру цей суддя вважатиме доцільною, якщо вона відповідатиме змісту рішення судді. Процес медіації має тривати не більше чотирьох місяців. Рішення про врегулювання спору, винесене в результаті медіації, виконуватиметься в судовому порядку. Для розвантаження судів та зменшення значної кількості накопичених справ в Італії у 2010 році законодавчо було запроваджено обов'язкове проходження медіації перед поданням позову. Слід зазначити, що у 2012 році Конституційний суд Італії визнав норму про обов'язковість проходження процедури медіації неконституційною та такою, що обмежує конституційне право громадян на доступ до правосуддя. Однак, вже у 2013 році чинність такої норми щодо обов'язковості попередньої медіації було відновлено для окремих цивільних і господарських справ. При цьому визначено, що сторони отримують допомогу

¹² Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32008L0052>

¹³ Normattiva.It portale della legge vigente. URL: <https://www.normattiva.it/urires/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2010-03-04;28!vig=>

від адвоката, а угода про медіацію стає правовим документом, і перша зустріч із медіації вступного характеру є майже безкоштовною для сторін. В Італії вироблено систему податкових стимулів та примусових заходів для сприяння більш активній участі сторін конфлікту у процесі медіації. На сьогодні медіація в Італії є обов'язковою, зокрема, щодо земельних спорів, комунальних послуг, сімейних спорів, оренди майна. Крім того, слід зауважити, що поряд із визначеними випадками обов'язкової медіації, яка має передувати судовому розгляду (медіація за законом), суддям надано право своїм наказом направляти сторони на медіацію (медіація за наказом судді). В Італії стимулюється активне використання альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації, через запровадження фінансових санкцій за відмову від участі в медіації. Так, суддя наділений правом за відмову від попередньої медіації без поважних причин стягнути зі сторони додаткову суму, що дорівнює вартості судового збору. Суддя може не присудити повернення судових витрат стороні, яка виграла справу, і навіть стягнути з неї до державного казначейства суму, що дорівнює судовим зборам, якщо судові рішення в конкретній справі повністю збігається з офіційною пропозицією медіатора щодо врегулювання конфлікту, від якої ця сторона раніше відмовилася.

Під час першої зустрічі медіатор дає сторонам та їх юристам можливість висловитися, розпочати процес медіації, та, якщо є позитивні результати, продовжити медіацію.

Італійським законодавством передбачені такі види медіації:

- добровільна (за вільним вибором учасників судового процесу);
- судова або за рішенням суду (коли судді можуть призначити на свій розсуд навіть у випадках, які не є обов'язковими) на будь-якому етапі провадження, але перед заключними доповідями чи усним обговоренням заяв (навіть якщо це відбувається в апеляційному суді) спробувати медіацію, даючи 15 діб для обрання провайдера послуг медіації;
 - за договором (коли звернення до медіації у випадку спору прописане в якості положення комерційного контракту між сторонами чи у статуті компанії);
 - обов'язкова (коли попереднє та обов'язкове звернення до медіації встановлено законом і стає попередньою умовою для подання позову до суду).

Сама система медіації в цивільних і господарських справах базується на принципі обов'язкової медіації. Для деяких конфліктних питань Декрет № 28/2010 передбачає обов'язок (превентивної) участі в медіації. Зобов'язання триває 90 днів; після цього сторони можуть звернутися до суду (проте, процедура може бути продовжена за згодою обох сторін).

Обов'язкова медіація призначається у справах із таких питань:

- спільна власність земельної ділянки;
- право власності;
- поділ активів;
- спадкове правонаступництво;
- сімейні договори;
- лізинг;

- кредити;
- комерційна оренда;
- медична та парамедична відповідальність;
- наклеп;
- страхування;
- банківські та фінансові угоди.

Законодавча норма передбачає, що невинуватена неявка сторони на медіацію може братися до уваги суддею в подальшому судовому розгляді та мати негативні наслідки відповідно до норм Цивільного процесуального кодексу Італії.

Також у такій ситуації та сторона, що не взяла участі в медіації, зобов'язана сплатити певну суму (що дорівнює сумі, яку сторона повинна сплатити державі, коли вона бере участь у судовому розгляді) державі в якості санкції.

Законодавство Італії передбачає, що суд, навіть апеляційний, після розгляду характеру справи й поведінки сторін може зобов'язати сторони спробувати медіацію. У цих випадках медіація є «умовою прийнятності» провадження, включно з апеляційним провадженням, але судді не можуть визначати медіатора чи провайдера послуг медіації.

Також в Італії надаються такі види медіації:

- усукapіон¹⁴ (спосіб набуття права власності на актив) у медіації;
- цивільна медіація¹⁵;
- медіація трудових спорів¹⁶;
- сімейна медіація¹⁷;
- ювенальна кримінальна медіація¹⁸.

Що стосується судової медіації, загалом італійське законодавство не передбачає реальної інтеграції медіації в судовий процес.

Всі медіації у цивільних та господарських справах мають завершуватися письмовим звітом, а у випадках досягнення згоди сторонами – до звіту має бути доданий текст медіаційної угоди. Перший документ складається медіатором, а текст другого документу може бути напрацьований сторонами та їхніми юристами.

Після цього угода автоматично підлягає виконанню для примусового відчуження, виконання зобов'язань, визнання судової іпотеки тощо. В усіх інших випадках неавтоматичного виконання угода, що додається до протоколу, за вимогою однієї зі сторін затверджується постановою голови суду за умови

¹⁴ Camera di Mediazione Nazionale (Національна Палата Медіації). URL: <https://cameradimediazionenazionale.it/servizi/adr-usocapione-mediazione/>

¹⁵ Camera di Mediazione Nazionale (Національна Палата Медіації). URL: <https://cameradimediazionenazionale.it/servizi/adr-mediazione-civile/>

¹⁶ Camera di Mediazione Nazionale (Національна Палата Медіації). URL: <https://cameradimediazionenazionale.it/servizi/mediazione-delle-controversie-di-lavoro/>

¹⁷ Camera di Mediazione Nazionale (Національна Палата Медіації). URL: <https://cameradimediazionenazionale.it/servizi/adr-mediazione-familiare/>

¹⁸ Camera di Mediazione Nazionale (Національна Палата Медіації). URL: <https://cameradimediazionenazionale.it/servizi/adr-mediazione-civile-2/>

перевірки й підтвердження того, що вона укладена відповідно до встановлених норм.

У транскордонних спорах протокол процедури медіації має бути затверджений головним суддею того регіону, в якому він повинен виконуватися.

Практика вирішення спорів через Інтернет-мережі та за допомогою комп'ютерів в італійській системі ABC є поширеною вже багато років. Рівень використання методів онлайн-вирішення спорів (ODR) значно зріс серед більшості провайдерів ABC, де особливу роль відіграє доступ до великого сектору електронних програм, що роблять можливим вирішення спорів у віртуальному просторі (Meet, Zoom, Webex, тощо).

На сьогодні деякі провайдери ABC-ODR у межах споживчих спорів почали проводити онлайн-медіації з використанням платформи е-медіації Європейської Комісії. Проте під час медіації в цивільних і господарських справах учасники процесу мають завжди дотримуватися положень Постанови № 28/2010.

Для того, щоб працювати в Італії, професійний медіатор із цивільних та господарських справ має закінчити акредитовані навчальні курси та бути акредитованим у групі медіаторів (до 5 осіб) серед акредитованих провайдерів ABC.

Що стосується навчань із медіації, то відповідно до законодавства медіатори із цивільних і господарських справ повинні пройти спеціальну підготовку (щонайменше 50 годин) в акредитованих навчальних центрах ABC. Професійні медіатори мають проходити курси підвищення кваліфікації (щонайменше 18 годин кожні 2 роки), підтверджувати свою кваліфікацію протягом кожного дворічного періоду та з метою розвитку професійної освіти брати участь принаймні у 20 медіаціях, керованих організаціями медіаторів, акредитованими Міністерством юстиції.

Окрім навчання, медіатори повинні мати принаймні ступінь бакалавра, чи, як альтернатива, мають бути зареєстровані у професійній асоціації чи раді.

Перед початком кожної медіації призначений медіатор має підписати декларацію про неупередженість чи повідомити провайдера медіації та сторони медіації про причини можливого порушення принципу неупередженості. Він також повинен відповідати на кожен організаційний запит від органу медіації.

Адміністративні справи в Італії розглядають регіональні адміністративні суди та Державна Рада відповідно до Кодексу адміністративного судочинства¹⁹, однак застосування процедури медіації при розгляді адміністративних справ цим Кодексом не передбачено.

В Італії на цей час тривають фахові дискусії щодо впровадження медіації в адміністративних справах. На практиці велику роль для примирення між адміністративним органом та особою відіграє адвокат. Окремо передбачено право громадськості на проведення переговорів із органами державного

¹⁹ Codice del processo amministrativo. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/09/10/codice-del-processo-amministrativo>

управління. Про такі спрощені інструменти медіації в адміністративних справах зазначено в Циркулярі Департаменту державного управління 2012 року (із подальшими змінами)²⁰.

Медіація у цивільних і господарських справах має здійснюватися професійними й незалежними провайдерами послуг медіації та професійними медіаторами, які акредитовані Міністерством юстиції та чиї данні внесені у два різних реєстри, що ведуться й контролюються тим самим Міністерством юстиції Італії.

Ці два реєстри є загальнодоступними та постійно оновлюються, щоб надавати користувачам інформацію щодо всіх провайдерів медіації та медіаторів, які працюють згідно із законодавством по всій території Італії.

За інформацією зі звіту «Цивільна медіація. Законодавчий Декрет 28/2010», статистика за період з 1 січня по 31 грудня 2022 року про участь у процесах медіації за предметами спору є такою²¹:

№	Предмет	% участі
1.	Сімейні заповіти та угоди	69,9 %
2.	Заповіт і спадок	67,6 %
3.	Переговорні	63,1 %
4.	Оренда бізнесу	60,5 %
5.	Оренда	58,1 %
6.	Порушення договірних зобов'язань через COVID-19	57,6 %
7.	Банківські договори	54,6 %
8.	ОСББ	54,2 %
9.	Позики	47,7 %
10.	Інші провадження (необов'язкова медіація)	47,2 %
11.	Фінансові контракти	46,3 %
12.	Відшкодування медичної недбалості	44,5 %
13.	Наклеп	43,1 %
14.	Договори страхування	13,0 %

Німеччина

Законодавство Німеччини передбачає проведення процедури медіації. Основні положення про проведення такої процедури регламентовані федеральним Законом про медіацію, прийнятим Бундестагом 26.07.2012 р.²².

Вперше впровадження медіації розпочалося в 1984 р., коли в Гамбурзі учасники щорічного Форуму німецьких юридичних асоціацій виступили за подальший розвиток цього інституту. Так, були організовані чотири пілотні проекти у справах неповнолітніх у Брауншвейзі, Кельні та Мюнхені. Програма медіації стосовно повнолітніх вперше була застосована в Тюбінгені у 1984 р., а в 1987 р. була запроваджена в Дюссельдорфі та Штутгарті. Реалізацією цих

²⁰ URL: <http://www.unioneamministrativisti.it/wp-content/uploads/2021/01/DAngiolella-Mediazione-amministrativa.pdf>

²¹ Mediazione civile ex d.lgs. 28/2010 Statistiche del 2022 – intero periodo 1 – gennaio – 30 settembre. Medyapro. URL: <https://www.adrmedyapro.it/Formazione/viewdoc/5913>

²² Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/index.html>

проектів займалася Судова служба допомоги, що мала статус публічної організації та була частиною системи кримінального судочинства.

У тогочасному вигляді медіація між потерпілими й неповнолітніми правопорушниками згідно із Законом про ювенальну юстицію, прийнятим ще в 1953 р., мала вигляд відшкодування шкоди або вибачення. Уже згодом, а саме 10.07.1990 р. були внесені доповнення до цього документа, що збільшили значення медіації. Зокрема, статті 45, 47 дозволяють прокурору припинити судові розслідування, а судді – закрити справу в разі відновних дій правопорушника по відношенню до потерпілого. У разі вчинення тяжких злочинів або за наявності судимості прокурор зобов'язаний розпочати службове розслідування, але водночас може взяти до уваги результат медіації. До того ж, суддя отримав можливість, не застосовуючи кримінальну репресію, застосовувати будь-які засоби з метою досягнення згоди між потерпілим та правопорушником. Медіація у справах щодо повнолітніх застосовується на основі положень статті 153 Кримінально-процесуального кодексу Німеччини (Strafprozeordnung, StPO) і статей 46, 46а Кримінального кодексу Німеччини (Strafgesetzbuch, StGB). Стаття 153 передбачає, що прокурор за згодою суду та обвинуваченого має право відмовитися від публічного обвинувачення у справах про кримінальні проступки за умови відшкодування заподіяної шкоди та проведення медіації. Прокурор і суддя повинні на кожній стадії процесу перевіряти, чи можлива медіація. У відповідних справах вони повинні ініціювати процедури медіації з передачею сторонам усіх можливостей для досягнення компромісу. Проте, така процедура не може відбутися, якщо потерпілий проти цього²³.

Розгляд справ адміністративної юрисдикції на федеральному рівні у Німеччині регулюється Законом про адміністративні суди (Verwaltungsgerichtsordnung)²⁴, однак застосування процедури медіації врегульовано окремим федеральним Законом про медіацію (Mediationsgesetz)²⁵.

Закон про медіацію набув чинності 26.07.2012 р. і був першим законодавчим актом з питань медіації в Німеччині. У частині першій статті 1 Закону медіація визначається як «...конфіденційний і структурований процес, у якому сторони прагнуть на добровільній основі та автономно досягти дружнього вирішення їхнього конфлікту за допомогою одного чи кількох медіаторів»²⁶.

Медіатора самостійно обирають сторони. Треті сторони можуть бути залучені до медіації лише за згодою всіх сторін. Сторони можуть припинити медіацію в будь-який час. У разі досягнення угоди медіатор працює над тим, щоб сторони досягли угоди, знаючи факти й розуміючи її зміст. Медіатор повинен розкривати сторонам усі обставини, які можуть вплинути на його

²³ Правовий тиждень – щотижнева інформаційно-правова газета. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121946>

²⁴ Verwaltungsgerichtsordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/BJNR000170960.html>

²⁵ Mediationsgesetz (MediationsG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/BJNR157710012.html>

²⁶ ECPRD 3825 Research Services Deutscher Bundestag. Доповідна записка: Медіація як альтернативна форма вирішення конфлікту. URL: <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/private/request-details/365823>

незалежність і нейтральність. За таких обставин він може діяти як посередник лише за умови прямої згоди сторін.

Основним принципом, на якому заснована процедура медіація, є принцип конфіденційності. Медіатор та особи, які беруть участь у проведенні процесу медіації, зобов'язані зберігати таємницю, якщо інше не встановлено законом. Це зобов'язання стосується всього, що їм стало відомо в ході роботи. Проте обов'язок додержуватися конфіденційності не застосовується у випадках: 1) розкриття змісту угоди, досягнутої в процесі медіації, необхідне для виконання або виконання цієї угоди; 2) розголошення вимагається з важливих міркувань громадського порядку (*ordre public*), зокрема, щоб запобігти загрозі благополуччю дитини або серйозного порушення фізичного чи психічного здоров'я особи; 3) факти очевидні або не вимагають секретності через їх важливість.

У Німеччині існує багато асоціацій і служб, які пропонують послуги медіації між потерпілим та правопорушником. Вони є підрозділами ювенального суду, частиною соціальних організацій або функціонують незалежно. Їх фінансують із різних джерел і в різному розмірі: за рахунок місцевих бюджетів, спрямованих на соціальні цілі, із бюджетів ювенальних судів, із державних та приватних фондів. Відрізняються й самі служби медіації. Більшість із них працюють виключно з неповнолітніми правопорушниками.

У Німеччині немає загальнонаціональних стандартів проведення медіації. Кожна федеральна земля може розробляти власні практичні рекомендації. Вони можуть стосуватися таких стандартних питань, як суть угоди між сторонами, або перелік злочинів, що передаються на медіацію.

Якщо метою медіації є закриття справи, то йдеться про незначні правопорушення або злочини середнього ступеня тяжкості, якщо ж мета – пом'якшення покарання, то на медіацію передають усі злочини. Стандарти проведення медіації можуть приймати і громадські організації. Усі медіатори поділяються на професіоналів і волонтерів, проте спеціальна кваліфікація не є необхідною умовою подальшої роботи. Достатньо пройти базовий тренінг.

У Німеччині є два основні джерела інформації про медіацію. Перше об'єднує зусилля департаментів криміналістики чотирьох університетів. Другим джерелом є загальнонаціональне дослідження, що базується на даних організацій, які здійснюють медіацію.

Близько 70 % справ у Німеччині передаються на медіацію з ініціативи прокурора. Ініціаторами цього процесу можуть бути також потерпілий, правопорушник і соціальний працівник. Кількість справ, переданих суддями, становить лише 2 %. Активне впровадження медіації зумовлене світовими тенденціями і тим, що держава визнає: офіційне кримінальне правосуддя не може зменшити злочинність, а потерпілі мають займати центральне місце в судочинстві.

Згідно із законом про медіацію в Німеччині процедура медіації не є обов'язковою в загальному розумінні. Примусової медіації, яка б вимагала участі сторін у процесі медіації, не існує. Проте, у деяких випадках німецьке

законодавство передбачає можливість або навіть вимагає проведення медіації перед тим, як справа може бути взята до суду.

Наприклад, у сімейних справах, таких як розлучення, розподіл майна, опіка над дітьми медіація є обов'язковою перед тим, як сторони можуть подати позов до суду. Закон передбачає, що сімейні спори слід вирішити шляхом медіації, зокрема з метою захисту інтересів дітей.

Також, у деяких випадках суд може відкласти розгляд справи й направити сторони на медіацію, щоб вони спробували досягти добровільної угоди перед тим, як справа буде розглянута судом. Це може стосуватися різних типів справ, таких як цивільні справи, комерційні спори, адміністративні справи тощо.

Однак у більшості випадків медіація в Німеччині є добровільною процедурою, де сторони вирішують, чи хочуть вони скористатися послугами медіатора для врегулювання свого конфлікту.

Отже, проходження процедури медіації в Німеччині не є обов'язковим обмеженням у праві доступу до правосуддя. Медіація вважається відповідним альтернативним способом врегулювання спорів, що може бути використаний сторонами добровільно. У деяких випадках німецький суд може рекомендувати сторонам скористатися процедурою медіації як альтернативним способом вирішення спору перед відкриттям судового процесу. Проте, сторони можуть відмовитися від цієї процедури та звернутися безпосередньо до суду.

Існують лише деякі обмеження щодо звернення до суду без проведення первинної медіації в певних категоріях справ. Закон про вирішення спорів (*Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Streitbeilegung*) передбачає обов'язкову спробу медіації для деяких видів цивільних спорів перед зверненням до суду. Однак, ці обмеження не стосуються всіх категорій справ і не є загальним правилом.

Зокрема, обов'язок проведення первинної медіації застосовується в таких категоріях спорів:

- 1) Сімейні спори: обов'язкова спроба медіації застосовується в сімейних спорах, таких як розлучення, розподіл майна, підтримка дітей та батьківські права, перед зверненням до суду;
- 2) Власність: обов'язкова спроба медіації застосовується у спорах, пов'язаних із власністю, наприклад, у спорах про право власності на нерухомість;
- 3) Оренда: обов'язкова спроба медіації застосовується у спорах між орендодавцем та орендарем відносно оренди житла;
- 4) Будівництво: обов'язкова спроба медіації застосовується у спорах, пов'язаних із будівництвом, таких як спори між замовниками та підрядниками.

Деякі винятки із цих обмежень можуть бути застосовані, наприклад, коли справа вимагає негайного вирішення або коли спроба медіації вже відбулася раніше без результату.

Щодо преференцій, слід відмітити, що в Німеччині у деяких випадках вони передбачені для сторін, що пройшли процедуру медіації та в подальшому звернулися до суду. Зокрема, сторони, які взяли участь у медіації та досягли

домовленості, можуть мати деякі переваги під час подальшого судового процесу. Однак ці переваги не є автоматичними, а можуть бути надані за певних обставин.

Ось кілька прикладів преференцій, які можуть бути надані сторонам, що пройшли медіацію, у випадках подальшого звернення до суду:

- 1) Першочерговий розгляд: у деяких випадках, коли сторони досягли домовленості в результаті медіації, суд може надати перевагу розгляду такої справи перед іншими справами, надавши їй статус «першочергової» справи. Це може пришвидшити процес розгляду справи в суді;
- 2) Зменшення судових витрат: у разі досягнення домовленості в результаті медіації сторони можуть мати певні пільги щодо сплати судових витрат. Наприклад, їм може бути надано знижку на судові витрати або вони можуть бути звільнені від сплати деяких судових витрат;
- 3) Преференції при розгляді спору: суд може врахувати факт проведення медіації при розгляді спору і врахувати результати медіації при вирішенні спору. Це може мати вплив на рішення суду та врахувати інтереси сторін, виявлені під час медіації.

Варто зазначити, що ці преференції можуть бути застосовані за розсудом суду та в залежності від конкретних обставин справи. Не існує загального правила про надання преференцій сторонам, що пройшли медіацію, в усіх випадках. Все залежить від рішення суду на підставі юридичних норм, процедур і факторів, що впливають на конкретну справу.

Між тим, у Німеччині витрати на проведення медіації зазвичай не включаються до загальних судових витрат. Медіація вважається окремим процесом вирішення спорів, що проводиться поза судом, і не пов'язана з витратами на судові процедури.

Звичайно, сторони, які беруть участь у медіації, самостійно несуть витрати на послуги медіатора. Крім того, витрати на медіацію можуть бути включені до витрат на адвокатську підтримку, якщо сторони залучають адвокатів під час процесу медіації.

Проте, у деяких випадках, у разі досягнення домовленості під час медіації, сторони можуть домовитися про розподіл витрат на медіацію або включення їх до загальних витрат на вирішення спору. Однак це залежить від умов конкретної медіації та домовленостей сторін.

У Німеччині медіацію може бути проведено кваліфікованими медіаторами. Законодавство не має спеціальних детальних вимог до них, але існує ряд загальних вимог, що висуваються до осіб, які проводять медіацію.

Основними вимогами до медіаторів в Німеччині є:

- 1) Професійна компетенція: медіатори повинні мати відповідну професійну підготовку й компетенцію в галузі медіації. Вони можуть володіти різними професіями – бути юристами, психологами, соціальними працівниками тощо, і повинні мати знання про принципи та методи медіації;
- 2) Незалежність та неупередженість: медіатори повинні бути незалежними й неупередженими. Вони не повинні бути зацікавленою стороною у спорі

або мати будь-які конфліктні інтереси, що можуть впливати на їхню незалежність та об'єктивність;

- 3) Здоровий підхід: медіатори повинні виконувати свої обов'язки у здоровому стані та бути здатними забезпечити належні умови для ефективної медіації;
- 4) Конфіденційність: медіатори повинні дотримуватися принципу конфіденційності, що означає, що інформація, отримана в ході медіації, повинна бути захищеною від розголошення без згоди сторін та відповідно до законодавства;
- 5) Етика та професійний стандарт: медіатори повинні дотримуватися етичних норм та професійних стандартів, встановлених відповідними організаціями або асоціаціями медіаторів;
- 6) Добросовісне виконання обов'язків: медіатори повинні виконувати свої обов'язки добросовісно й відповідно до вимог процесу медіації, забезпечуючи належну увагу та повагу до сторін, без упереджень або дискримінації.

Законодавство Німеччини не передбачає обов'язкового ліцензування медіаторів або регулювання професії медіатора на рівні держави. Водночас існує низка добровільних асоціацій та організацій (професійних саморегулювальних об'єднань), які надають сертифікацію та акредитацію медіаторам, що відповідають встановленим стандартам і вимогам. Сторони можуть вибрати медіатора з таких сертифікованих медіаторів або відповідних професійних асоціацій.

Медіація є популярним способом врегулювання спорів у Німеччині, а її використання залежить від різних факторів, таких як тип справи, регіон, в якому вона розглядається, вплив законодавства.

Щодо успішності медіації, вона також може варіюватися в залежності від ряду факторів, таких як складність справи, рівень співпраці між сторонами, які беруть участь у медіації, та професійні навички медіаторів. У деяких випадках медіація може бути дуже успішною, допомагаючи сторонам досягти взаємовигідних рішень, знижуючи витрати й час, пов'язані із судовим розглядом справи. Проте, не всі справи підлягають медіації, і не всі медіації завжди призводять до успішних результатів. Тож результати медіації можуть бути різними в кожному окремому випадку.

Необхідно підкреслити, що у Німеччині застосування медіації під час судового розгляду справи залишається способом судового примирювального провадження.

За статистичними даними на основі опитувань щодо вибору методу вирішення судового спору, проведених у 2022 році, 44 % опитаних респондентів віддають перевагу процесу медіації, 20 % – судовому розгляду і 30 % – вагаються між судовим процесом та процесом медіації²⁷.

Медіація в Німеччині може впливати на навантаження суддів, оскільки вона допомагає вирішувати спори досягненням взаємоприйнятих рішень поза

²⁷ Integrierte Mediation. URL: <https://www.in-mediation.eu/statistik-2/>

судовим процесом. У багатьох випадках медіація може дозволити сторонам вирішувати спір без необхідності звертатися до суду, знижуючи навантаження на судову систему. Зменшення навантаження на суддів через медіацію залежить від кількох факторів, таких як доступність послуг медіації, усвідомлення громадян про переваги медіації, а також воля сторін використовувати медіацію як засіб вирішення спорів. Однак важливо зауважити, що не всі справи можуть бути вирішені через медіацію, іноді єдиним шляхом залишається судовий процес.

Франція

Медіація як форма альтернативного врегулювання спорів має багатовікову історію, але вона стала широко відомою й використовуваною у Франції з кінця ХХ-го століття. У 1990-х роках виникла потреба в пошуку більш ефективних способів врегулювання спорів поза судом. У 1995 році було прийнято Закон про медіацію, який визнав медіацію офіційним способом урегулювання спорів у Франції. Закон передбачає ряд принципів та вимог, що стосуються медіації, таких як добровільність, конфіденційність, незалежність медіаторів, а також регулює процес медіації. Уряд Франції сприяє розвитку медіації, відповідних професійних об'єднань, забезпечуючи різні види підтримки, такі як фінансові стимули, професійну підготовку медіаторів, регулярну ревізію законодавства, що регулює медіацію.

Медіація у Франції застосовується в ряді різних сфер, включаючи сімейні спори, цивільні спори, комерційні спори, працевлаштування, спори між підприємствами, спори з нерухомістю та багато іншого. Центри медіації, організації та професійні асоціації також активно працюють над упровадженням медіації в різних сферах життя, підтримують професійні стандарти для медіаторів. Загалом медіація можлива в усіх сферах, де сторони вільно розпоряджаються своїми правами^{28,29,30,31}, наприклад:

- сусідські суперечки;
- труднощі з поверненням боргу;
- проблеми між орендодавцями та орендарями;
- труднощі з чоловіком / дружиною щодо прав на побачення з дитиною.

Розрізняють цивільну й комерційну медіацію та інші специфічні процедури медіації, які підкоряються власним правилам.

Щодо посередництва в сімейних справах. У сімейні справи можуть залучатися спеціально навчені сімейні медіатори. Деякі асоціації сімейного посередництва укладають угоду: ціна посередництва в такому разі залежить від сітки, яка змінюється залежно від доходу сторін. Метою сімейного посередництва є збереження сімейних зв'язків. Роль сімейних медіаторів полягає в супроводі членів сім'ї в конструктивному процесі. Рішення, до якого сторони дійдуть у кінці угоди, зазвичай краще відповідає їхнім потребам, ніж

²⁸ Французька адміністрація. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1822>

²⁹ Державна служба поширення права. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033418805>

³⁰ Державної служби поширення права. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070933

³¹ Французька адміністрація. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1739>

те, яке міг би надати суддя, оскільки воно є результатом їхніх обговорень. Медіація спочатку може відбуватися за ініціативою сторін. Коли сторони попросили суддю вирішити їхній спір, вони зберігають можливість викликати медіатора. Потім суддя, якому передано спір, може зобов'язати сторони відвідати інформаційні збори з питань медіації, які є безкоштовними для сторін і які не можуть бути предметом будь-якого конкретного рішення. Нарешті, в деяких випадках звернення до попередньої сімейної медіації є обов'язковим для сторін. Якщо вони не використають спробу медіації, суддя не зможе винести рішення за їхнім зверненням. Згідно зі статтею 7 Закону про модернізацію правосуддя у XXI столітті встановлено на експериментальній основі спробу «примусової» сімейної медіації. Ця спроба обов'язкової медіації реалізується в 11 юрисдикціях (до 31.12.2020 р.). Це регіональні суди Байонни, Бордо, Шербур-ан-Котантена, Еврі, Монпельє, Нанта, Німа, Понтуаза, Ренна, Сен-Дені-де-ла-Реюньйон і Тура.

Перш ніж подавати заяву в один із цих одинадцяти судів, якщо слід змінити попереднє рішення судді суду у сімейних справах або положення, включене в угоду, затверджену суддею, тепер потрібно спочатку зробити спробу сімейної медіації, інакше суддя може оголосити заяву неприйнятною, і не буде її розглядати.

Відповідні спори стосуються:

- місця постійного проживання дитини (дітей);
- права доступу та розміщення;
- сприяння вихованню та утриманню неповнолітніх дітей;
- рішення, що стосуються здійснення батьківських прав, які можуть бути прийняті суддею суду у сімейних справах (наприклад, рішення щодо місця навчання).

Звільнення від спроби сімейного посередництва відбувається, якщо:

- подається заява батьками на затвердження згоди батьків;
- насильство було вчинено іншим батьком проти матері або її дитини (дітей);
- виправдати невикористання сімейної медіації можна законною причиною, яку буде оцінювати суддя (наприклад, географічна відстань, затриманий батько, хвороба тощо).

У канцелярії компетентного суду міститься більш детальна інформація щодо списку сімейних медіаторів, які підписали угоду із судом щодо проведення процедури медіації. Цікавим є те, що витрати на сімейну медіацію можуть покриватися юридичною допомогою для сторони, яка є бенефіціаром. Сторони судового процесу, які можуть мати право на правову допомогу, повинні звернутися за допомогою до компетентного бюро правової допомоги, перш ніж передавати справу до омбудсмена.

У сімейній медицині медіатор встановлює розмір своєї винагороди. Однак перший інформаційний прийом завжди безкоштовний. Якщо користуватися послугами Асоціації сімейної медіації за угодою з CNAF, розмір фінансового внеску встановлюється за шкалою, пропорційною доходу сторін, і варіюється від 2 до 131 EUR за сеанс медіації та на людину. Якщо медіація була замовлена

суддею, винагорода медіатора може бути оцінена як правова допомога. Однак вона не може перевищувати 256 EUR для однієї сторони або 512 EUR для всіх сторін. Згідно з опитуванням Національної спілки сімейних асоціацій (UNAF) 70 % споживачів задоволені послугами посередництва³².

Споживче посередництво. Посередник із питань споживачів, який пройшов спеціальну підготовку із цього питання, безкоштовно бере на себе посередництво. З 01.01.2016 р. кожен споживач має право безкоштовно звернутися до споживчого посередника для мирного вирішення спору між ним та фахівцем, яким за законодавством Франції є будь-яка фізична або юридична особа, державна або приватна, яка діє в цілях, пов'язаних з торгівлею, бізнесом, ремеслом, професією або сільськогосподарською діяльністю, у тому числі коли діє від свого імені або від імені іншого торговця³³.

Крім того, у Франції діє Комісія з оцінки та контролю медіації споживачів (CECMC), яка складається зі старших суддів, фахівців, представників затверджених споживчих асоціацій, а також представників професійних федерацій. Її роль полягає в оцінці діяльності споживчих медіаторів і в контролі за дотриманням вимог Споживчого кодексу, що стосуються медіації споживчих спорів. Вона відповідає за складання та оновлення списку медіаторів, про що повідомляє Європейську Комісію, гарантує споживачам доступ до якісних медіаторів з погляду незалежності й компетентності³⁴.

Громадське посередництво. Процедура медіації можлива через правозахисника. Це незалежний від держави адміністративний орган, місія якого полягає, зокрема, у захисті всіх осіб, чий права не дотримуються (труднощі з публічною службою, порушення правил доброї поведінки представником громадського порядку). Звернутися до захисника прав можна безкоштовно онлайн або поштою.

Захисник прав розглядає спори за такими п'ятьма напрямками:

- захист прав користувачів державних послуг (наприклад, особи, яка не отримувала пільги протягом декількох місяців, але не може отримати відповідь від адміністрації);
- захист прав дітей (наприклад, дитини, якій відмовлено в зарахуванні до школи);
- боротьба з дискримінацією й заохочення рівності (наприклад, пара жінок, яким відмовляють в оренді квартири);
- повага до етики фахівців із безпеки (наприклад, поліцейського, який відмовляється подати скаргу);
- орієнтація та захист інформаторів (наприклад, працівника, який хоче знати, куди звернутися, щоб повідомити про корупцію в його компанії).

Енергетичне посередництво. У спори, що виникають по договорах, укладених із компаніями в енергетичному секторі, втрутитися може

³² Pourquoi les Français doivent avoir le réflexe de la médiation (Чому французи повинні мати рефлекс посередництва). URL: <https://notaires-ncf.fr/pourquoi-les-francais-doivent-avoir-le-reflexe-de-la-mediation/>

³³ Міністерство юстиції Франції. URL: <https://www.justice.fr/lexique/letter#Professionnel>

³⁴ Міністерство економіки, фінансів та промислового і цифрового суверенітету. URL: <https://www.economie.gouv.fr/mediation-conso/commission>

енергетичний посередник – Національний енергетичний омбудсмен. Це незалежний від держави орган, місія якого полягає у пропонуванні мирного вирішення суперечок із компаніями в енергетичному секторі та інформуванні споживачів енергії про їхні права.

Енергетичний посередник виконує свою місію медіатора споживчих спорів на умовах, передбачених статтями Р. 122-1, L. 612-1 та R. 612-1 Споживчого кодексу³⁵.

Кримінальна медіація. У кримінальних справах саме прокурор викликає кримінального медіатора на зустріч зі сторонами за їхньою згодою. Тут посередництво може здійснюватися лише для відшкодування збитків, спричинених незначним правопорушенням (образи, проста крадіжка, нічний шум тощо), яке було предметом скарги.

Кримінальна медіація є альтернативним заходом кримінального переслідування у кримінальному спорі. Його пропонує прокурор. Втручання судді не передбачається. Вчинене правопорушення повинно бути незначної тяжкості. Обвинувачений і потерпілий намагаються досягти мирової угоди про відшкодування шкоди, якої зазнав потерпілий. Відшкодування шкоди є обов'язковою умовою. У разі невдачі прокурор може прийняти рішення про судовий розгляд. Кримінальна медіація вимагає згоди й активної участі особи злочинця і потерпілого. Вона дозволяє уникнути необхідності судового розгляду й є проміжним заходом між звільненням і судовим розглядом. Прокурор, який вилучив скаргу або знає факти, що становлять злочин, може створити місію кримінального посередництва. Щоб медіація відбулася, злочинець і жертва повинні бути відомі та ідентифіковані. Факти повинні бути простими, чітко встановленими і визнаними обвинуваченим. Медіація може бути запропонована для дорослих і неповнолітніх. Це може стосуватися певних кримінальних правопорушень, за винятком злочинів проти фізичної недоторканності, наприклад, сексуального насильства.

У Франції кримінальна медіація може мати місце в таких випадках:

- образи, погрози, нічні заворушення, сусідські міжусобиці;
- легке насильство, проста крадіжка;
- пошкодження власності;
- несплата аліментів і неперед'явлення дитини.

Найчастіше медіація спрямована на ситуації, в яких між жертвою та злочинцем існують тісні стосунки (сусідські, сімейні, професійні тощо).

У разі насильства у подружньої пари або колишньої пари медіація можлива тільки в тому випадку, якщо жертва просить про це. Якщо після цього буде скоєно подальше насильство, медіація більше неможлива.

Процедура кримінальної медіації складається із таких етапів:

1) Початок медіації: кримінальна медіація пропонується прокурором або призначеним ним судовим поліцейським;

³⁵ Національного енергетичного омбудсмена. URL: <https://www.energie-mediateur.fr/le-mediateur/presentation/linstitution-statuts-et-organisation/>

2) Виклик: кримінальний медіатор викликає кожну зі сторін (злочинця і потерпілого) на особисту розмову. Сторони у процесі медіації можуть залучати адвокатів;

3) Закінчення медіації: якщо медіація успішна, прокурором або медіатором складається звіт, який підписується ним і сторонами (у разі, якщо винний зобов'язався відшкодувати збитки, цей акт може бути використаний потерпілим для вимоги примусової оплати з порядком платежу; у разі, якщо кримінальна медіація проходить успішно, справу найчастіше закривають);

4) Відмова від медіації: сторони можуть не відповідати на повістки або відмовлятися від спроби медіації. Омбудсмен письмово доповідає про це прокурору. Потім він може прийняти рішення про кримінальний склад або порушити справу й передати справу до компетентного суду³⁶.

Процедура медіації регламентується й Кодексом адміністративного судочинства Франції³⁷, окремим розділом якого передбачено право двох або більше сторін досягти згоди для мирного вирішення своїх розбіжностей за допомогою третьої сторони – медіатора, обраного ними або призначеного за їх згодою судом (L213-1–L213-14). Зокрема, передбачено такі особливості застосування медіації в адміністративному судочинстві:

– процесуальний статус медіатора – виконує місію неупереджено, компетентно та старанно. Якщо сторони не погодили інше, медіація підпорядковується принципу конфіденційності. Висновки медіатора та заяви, зібрані під час медіації, не можуть бути розголошені третім сторонам, а також використані чи надані в рамках юрисдикційного чи арбітражного розгляду без згоди сторін;

– процесуальні умови медіації – угода, досягнута сторонами, не може порушувати права, якими вони вільно не розпоряджаються. Сторони можуть поза будь-якими судовими процедурами організувати посередницьку місію та призначити особу, відповідальну за це, або попросити голову адміністративного трибуналу чи апеляційного адміністративного суду з територіальною юрисдикцією організувати медіаційну місію та призначити особу, відповідальну за це, або попросити його призначити особу чи осіб, відповідальних за посередницьку місію, яку вони самі організували. Крім цього, звернення до компетентного медіатора перериває строк для судового розгляду та призупиняє строки позовної давності, які починають знову відраховуватися з дати, коли одна зі сторін, або обидві, або медіатор заявляє про те, що медіація завершена. Якщо захисник у межах його компетенції отримує скаргу щодо рішення, яке стосується обов'язкової попередньої медіації, таке направлення має ті самі наслідки, що й звернення до компетентного медіатора;

– обов'язковість попередньої медіації – апеляції, подані проти окремих рішень, які стосуються фізичних осіб, і перелік яких визначається указом Державної Ради (Conseil d'Etat). Наприклад, Указом Державної Ради від

³⁶ Médiateur pénal. (Французька адміністрація). URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1739>

³⁷ Code de justice administrative. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070933/

25.03.2022 року запроваджено попередню обов'язкову медіацію для обмеженої кількості спорів, пов'язаних із соціальними правами та правами державних службовців;

– розподіл витрат, пов'язаних із медіацією – якщо витрати на медіацію несуть сторони, вони вільно визначають їх розподіл між собою. У разі недосягнення згоди, ці витрати розподіляються порівну, якщо суддя не вважає, що такий розподіл є несправедливим з огляду на економічне становище сторін. Суддя встановлює суму, яка буде сплачена як винагорода медіатору, і призначає сторону або сторін, які внесуть цю суму протягом визначеного ним періоду. Якщо медіація є обов'язковою передумовою судового розгляду, її вартість відшкодовує виключно адміністрація, яка прийняла оскаржуване рішення.

У французькій судовій практиці з'являються судові рішення про кваліфікацію медіаційної угоди як повноцінного адміністративного договору³⁸, що значно різниться з розумінням адміністративного договору в українському адміністративному праві.

У Франції відсоток справ, що розглядаються за процедурою медіації, залежить від різних факторів, таких як тип справ, регіон і судова юрисдикція. Згідно з офіційними даними на 2020 рік відсоток справ, вирішених за допомогою медіації, становив у середньому близько 3–5% від загальної кількості справ у цивільних, комерційних та адміністративних судах Франції. Однак останніми роками спостерігається зростання інтересу до медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Уряд Франції активно пропагує використання медіації в різних сферах життя, зокрема в бізнесі, нерухомості, працевлаштуванні та інших. Тому можливо, що в майбутньому відсоток справ, що розглядаються за процедурою медіації, збільшиться.

Словенія

У Словенії медіацію почали обговорювати в 1992 році, коли її хотіли використовувати в судовій системі як альтернативу судовому розгляду. У 1995 році вона була запроваджена в 15 соціальних центрах Словенії. У 2000 році почалося навчання медіаторів, а через 3 роки медіація почала використовуватися в окружному суді в Люблянці. Медіація дуже ефективна й поширена, оскільки представляє дешевший і, перш за все, швидший спосіб вирішення спорів.

Медіацію також почали застосовувати у школах для вирішення суперечок між однолітками під наставництвом педагогів. Це так зване посередництво рівних, адже здійснюється медіаторами-учнями, які проходять підготовку з медіації. Учні працюють під керівництвом викладачів-медіаторів. Медіація може допомогти побудувати нову культуру стосунків у школі і тим самим додатково допомогти у навчанні дітей³⁹.

Правове регулювання процедури медіації у Словенії регламентовано такими нормативно-правовими актами:

³⁸ Tribunal administratif de Poitiers, 12/07/2018, n 1701757C. 2018. P. 2254.

³⁹ Асоціації друзів молоді Марібор. URL: https://zpm-mb.si/wp-content/uploads/2016/01/O%C5%A0_Sociologija_Mediacija.pdf

- Закон про альтернативне вирішення спорів (ZARSS, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 97/09 від 30.04.2011);
- Закон про медіацію в цивільних і комерційних справах (ZMCGZ, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 56/08);
- Кримінально-процесуальний закон (КПК, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 176/21);
- Закон про права пацієнтів (ZPasP, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 15/08, 55/17, 177/20 та 100/22 – UNUZSZS);
- Закон про трудові відносини (ZDR-1, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 21/13, 78/13, 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16, 15/17 – odl. 22/19 – ZPosS, 81/19, 203/20 – ZIUROPDVE, 119/21 – ZČmIS-A, 202/21 – odl., 15/22 і 54/22 – ZUPŠ-1);
- Закон про фінансові операції, процедури банкрутства та примусову ліквідацію (ZFPPPP, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 176/21 – Офіційний консолідований текст, 178/21 – р.р., 196/21 – odl.);
- Положення про медіаторів у судових програмах (Офіційний вісник Республіки Словенія, № 22/10 та 35/13);
- Правила нагородження та відшкодування витрат на відрядження медіаторів, які працюють у судових програмах (Офіційний вісник Республіки Словенія, № 22/10, 35/13 та 21/23)⁴⁰.

Процедури медіації також регулюються актами Ради Європи та Європейського Союзу, а саме Директивою 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про певні аспекти медіації в цивільних і комерційних справах (2008/52).

Асоціація медіаторів Словенії визначає процедуру медіації в чотири етапи:

I етап. На початковому етапі медіації підписується посередницький договір. Медіатор пояснює сторонам, що таке медіація, основні принципи медіації та суть ролі медіатора, правила процедури медіації та можливість проведення окремих зустрічей. Крім того, мета початкового етапу полягає в тому, щоб медіатор отримав уявлення про предмет спору, на підставі якого він міг би оцінити, наскільки глибокою є проблема. Він також повинен знати після першої зустрічі, чи є у сторін якісь інші невирішені суперечки та чи вони хочуть вирішити їх разом, а також які їхні побажання та очікування щодо медіації;

II етап. На етапі дослідження представлені точки зору клієнтів та їхні покази. У більшості випадків тут проявляються великі розбіжності у поглядах на предмет суперечки. Завдання медіатора в цей момент – налагодити комунікацію між сторонами. Здебільшого на початку присутні сильні емоції і робота медіатора полягає в тому, щоб відокремити «людей від проблеми», забезпечуючи подальше спілкування. Перша частина фази дослідження присвячена дослідженню фактів, тоді як друга частина – дослідженню інтересів, бажань, потреб, турбот і страхів. Таким чином, етап дослідження завершується складанням списків інтересів однієї та іншої сторони. На основі

⁴⁰ PisRS – правова інформаційна система. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5648>

цього можна створити перелік спільних інтересів або різних, але сумісних інтересів. Перш ніж приступити до медіації, необхідно відповісти на три питання: Чи всі факти відомі? Чи всі інтереси відомі? Чи готові сторони до переговорів?;

III етап. Переговори. У першій частині необхідно знайти всі можливі варіанти вирішення спору. Пропозиції розглядаються як спільні варіанти, незалежно від того, яка зі сторін їх запропонувала. Це створює список можливих рішень. На основі цього списку здійснюється вибір можливих рішень шляхом переговорів, де враховуються побажання обох сторін;

IV етап. На завершальному етапі готується проект договору або угоди, підписаної сторонами, якщо це природно відбулося в рамках процесу медіації.

Окрім згаданих переваг, медіація також має позитивні побічні ефекти. Серед іншого, вона також сприяє:

- розробці більш ефективних форм попередження та вирішення проблем і розбіжностей;
- покращенню відносин і співпраці між (раніше) ворогуючими сторонами;
- зменшенню ймовірності загострення суперечок у майбутньому.

У Словенії медіація є добровільною процедурою. Законодавство не вимагає обов'язкової медіації в будь-яких ситуаціях. Однак, у деяких випадках судові органи можуть запропонувати сторонам використати медіацію як альтернативний спосіб вирішення спору перед тим, як піти до суду. Також, у деяких ситуаціях сторони можуть згодитися використати медіацію як спосіб вирішення своєї суперечки, навіть якщо вона не є обов'язковою.

Посередник має право на винагороду й відшкодування обґрунтованих витрат, якщо інше не погоджено зі сторонами або не передбачено Правилами установи, де відбувається медіація. Якщо сторони не домовилися про інше, кожна сторона несе власні витрати, а загальні витрати на медіацію несуть сторони в рівних частинах.

Медіація використовується для вирішення спорів у цивільно-правових, господарських, сімейних і трудових спорах. Програма медіації як альтернативного вирішення спорів здійснюється загалом у 64 судах по всій країні. У судах для цього створені спеціальні служби альтернативного вирішення спорів, які організують реалізацію програми або зв'язуються з іншими судами, де діє служба альтернативного вирішення спорів. Медіацію в судових програмах здійснюють медіатори, які зареєстровані у списках медіаторів при судах, загалом близько 320 медіаторів. Кількість осіб, що здійснюють діяльність із медіації при судах, обмежена. Порядок внесення медіаторів до переліку діючих медіаторів визначено Положенням про медіаторів у судових програмах. Із числа кандидатів, що подали заяву на публічний конкурс та відповідають умовам для включення до переліку медіаторів, суд обирає кандидатів для включення до переліку та укладає з ними договори.

Вимоги до особи, яка бажає бути включеною до переліку медіаторів при судах:

- особа не повинна бути законно засуджена за умисний злочин, який переслідується за посадою;
- особа повинна мати освіту за програмою підготовки фахової вищої освіти першого рівня;
- особа має пройти навчання медіатора за програмою, визначеною Міністром юстиції.

Навчання медіатора має становити не менше 40 навчальних годин і закінчуватися успішним випускним іспитом, воно повинно включати весь зміст, який міститься в додатку до Правил.

Окремим видом медіації у Словенії є медіація в сімейних спорах, яка окрім визначених вище законодавчих актів, регулюється Сімейним кодексом (ДЗ, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl., 94/22 і 5/23) та Правилами проведення медіації за Сімейним кодексом (Офіційний вісник Республіки Словенія, № 76/19).

Медіація може здійснюватися до початку судового провадження, під час нього або після закінчення судового провадження.

Медіація під час судового провадження здійснюється медіаторами в рамках програм, прийнятих судами, а медіація до початку та після закінчення судового провадження здійснюється медіаторами при центрах соціальної роботи та зовнішніми провайдерами медіації, які включені до переліку медіаторів, акредитованих Міністерством праці, сім'ї, соціальних справ та рівних можливостей.

У першу чергу медіація здійснюється до початку судового провадження з метою складання пропозиції про мирне розірвання шлюбу або пропозиції про укладення судової угоди про догляд та виховання дитини, про її утримання та про її контакти з батьками чи з іншими особами або з питань здійснення батьківського піклування, які істотно впливають на розвиток дитини. Медіатор не має повноважень приймати рішення, але допомагає сторонам відновити комунікацію й самостійно вирішити свої проблеми та дійти згоди.

Медіація дозволяє вирішити спір швидко, ефективно та з меншими витратами. У випадках, коли спори, що виникають у відносинах з дітьми, вирішуються в медіації, медіація є безкоштовною для клієнтів.

Під час медіації медіатор повинен завжди враховувати принцип найкращих інтересів дитини. У випадках підозри в домашньому насильстві медіація між сторонами не проводиться. Медіатор, якому під час медіації стало відомо, що дитина перебуває у групі ризику, зобов'язаний повідомити про це центр соціальної роботи.

Медіація до та після судового розгляду здійснюється в компетентному центрі соціальної роботи (у його приміщенні). Якщо з поважних причин центр соціальної роботи не може забезпечити медіацію або не може забезпечити її проведення у встановлений термін, медіація здійснюється одним із зовнішніх провайдерів медіації. Медіація з одним із зовнішніх провайдерів медіації також здійснюється за бажанням сторін. У цьому випадку сторони самі обирають зі списку одного із зовнішніх провайдерів медіації. Якщо сторони не дійшли

згоди щодо вибору зовнішнього провайдера медіації або якщо обраний медіатор недоступний, центр соціальної роботи визначає зовнішнього постачальника медіації.

Діяльність у сфері медіації підзвітна Комісії з питань нагляду за роботою медіаторів, розгляду скарг та оцінки відповідності навчання. Дана Комісія формує критерії для навчання відповідно до Правил про здійснення медіації відповідно до Сімейного кодексу та даних Правил. Нагляд за роботою медіаторів полягає в регулярному наданні річних та позачергових звітів, які центри соціальної роботи та зовнішні медіатори подають до Міністерства праці, сім'ї, соціальної роботи та рівних можливостей.

На роботу окремого медіатора можна подати скаргу, яка розглядається Комісією з питань нагляду за роботою медіаторів, розгляду скарг та оцінки відповідності навчання.

Медіація за Сімейним кодексом – статистичні дані за 2022 рік⁴¹

1. Медіація перед судовим процесом

1.1 Медіації, що проводяться в центрах соціальної роботи		
1.	Кількість запущених процесів	170
2.	Кількість успішно завершених процедур медіації (спір між сторонами повністю вирішено укладенням угоди або із пропозицією вступити в судовий процес)	48
3.	Недавно завершені процедури медіації	56
4.	Кількість частково успішно завершених процедур посередництва	12
5.	Кількість проваджень, в яких згода на медіацію відкликана до першої зустрічі	41
6.	Загальна сума виплачених премій та витрат на відрядження, з урахуванням податків і внесків, що покриваються державою	0,00 євро*
7.	Кількість процедур, які були розпочаті у 2022 році та / або будуть завершені у 2023 році	34

1.2 Медіація, що здійснюється центрами соціальної роботи та зовнішніми провайдерами медіації		
1.	Кількість запущених процесів	192
2.	Кількість успішно завершених процедур медіації (спір між сторонами повністю вирішено укладенням угоди або з пропозицією вступити в судовий процес)	58
3.	Недавно завершені процедури медіації	62
4.	Кількість частково успішно завершених процедур посередництва	12
5.	Кількість проваджень, у яких згода на медіацію відкликана до першої зустрічі	45
6.	Загальна сума виплачених премій та витрат на відрядження, з урахуванням податків і внесків, що покриваються державою	8480,95 євро
7.	Кількість процедур, які були розпочаті у 2022 році та / або будуть завершені у 2023 році	38

2. Медіація в судовому порядку

1.1 Медіації, що проводяться в центрах соціальної роботи		
1.	Кількість відкритих процесів з процедурою медіації	12
2.	Кількість успішно завершених процедур медіації (спори між сторонами повністю вирішено шляхом укладенням медіаційної угоди або з рекомендацією вступити в судовий процес)	2
3.	Недавно завершені процедури медіації	8
4.	Кількість частково успішно завершених процедур посередництва	2

⁴¹ MEDIACIJA PO DRUŽINSKEM ZAKONIKU. (Офіційний сайт Порталу державного управління державою з вичерпною інформацією про її роботу та легким доступом до послуг). URL: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/druzina/Mediacija/Statisticni-podatki-o-mediaciji-2022_objava.pdf

5.	Кількість проваджень, у яких згода на медіацію відкликана до першої зустрічі	1
6.	Загальна сума виплачених премій та витрат на відрядження, з урахуванням податків і внесків, що покриваються державою	0,00 євро*
7.	Кількість процедур, які були розпочаті у 2022 році та / або будуть завершені у 2023 році	3

1.2 Посередництво, що здійснюється зовнішніми постачальниками посередництва		
1.	Кількість запущених процесів	1
2.	Кількість успішно завершених процедур медіації (спір між сторонами повністю вирішено укладенням угоди або з пропозицією вступити в судовий процес)	1
3.	Недавно завершені процедури медіації	0
4.	Кількість частково успішно завершених процедур посередництва	0
5.	Кількість проваджень, у яких згода на медіацію відкликана до першої зустрічі	0
6.	Загальна сума виплачених премій та витрат на відрядження, з урахуванням податків і внесків, що покриваються державою	456,89 євро
7.	Кількість процедур, які були розпочаті у 2022 році та / або будуть завершені у 2023 році	0

1.3 Медіація, що здійснюється центрами соціальної роботи та зовнішніми постачальниками медіації		
1.	Кількість запущених процесів	13
2.	Кількість успішно завершених процедур медіації (спір між сторонами повністю вирішено укладенням угоди або з пропозицією вступити в судовий процес)	3
3.	Недавно завершені процедури медіації	8
4.	Кількість частково успішно завершених процедур посередництва	2
5.	Кількість проваджень, у яких згода на медіацію відкликана до першої зустрічі	1
6.	Загальна сума виплачених премій та витрат на відрядження, з урахуванням податків і внесків, що покриваються державою	456,89 євро
7.	Кількість процедур, які були розпочаті у 2022 році та / або будуть завершені у 2023 році	3

Литва

Окремої уваги заслуговує процедура вирішення адміністративних спорів через медіацію в Литві.

1 січня 2021 року в Литві набрала чинність нова редакція Закону про медіацію⁴², якою було розширено сферу дії закону та поширення її на адміністративні спори. Зокрема, було закріплено можливість використання судової та позасудової моделі медіації.

У 2019 році в адміністративному судочинстві Литви з'явилася норма про ініціювання медіації адміністративним судом на зразок моделі, що використовується в цивільних спорах.

Судова медіація означає процедуру врегулювання адміністративних спорів, у ході якої один або кілька медіаторів допомагають сторонам у спорі досягти мирного врегулювання спору в судовому порядку.

Позасудова медіація в адміністративних спорах передбачає можливість для сторони, яка розпочала судовий процес, звернутися до Комісії з адміністративних спорів Литви.

Голова Комісії з адміністративних спорів Литви: встановлює порядок організації та проведення позасудової медіації в Комісії з адміністративних спорів Литви та її територіальних відділеннях; організовує моніторинг позасудової медіації адміністративних спорів.

⁴² Law on Mediation. URL: <https://e-seimasx.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a1214b42d40911eb9787d6479a2b2829?jfwid=10gd0ckk94>

Сторони адміністративного спору, який знаходиться на розгляді Комісії з розгляду спорів або адміністративного суду, можуть вимагати, щоб адміністративний спір було передано для вирішення шляхом позасудової медіації або судової медіації відповідно. Член Комісії з розгляду спорів, який визначений доповідачем у справі, або комісія з розгляду спорів, яка розглядає адміністративний спір, може запропонувати сторонам адміністративного спору вирішити спір шляхом позасудової медіації. Суд, який розглядає адміністративну справу, може запропонувати учасникам адміністративного спору спробувати врегулювати спір шляхом судової медіації.

До позасудової медіації або судової медіації може бути переданий лише адміністративний спір, щодо якого сторонам адміністративного спору законом дозволено укласти мирову угоду. Позасудову медіацію в адміністративних спорах проводить один із членів Комісії з розгляду спорів, внесений до Списку медіаторів Литовської Республіки, або будь-який інший медіатор, внесений до Списку. Член Комісії з розгляду спорів може здійснювати лише позасудове посередництво в адміністративних спорах.

У позасудовій медіації адміністративних спорів беруть участь сторони спору, їх представники та медіатор. На вимогу або за згодою сторін адміністративного спору під час судової медіації можуть бути присутні й інші особи. Будь-який учасник адміністративного спору може відмовитися від позасудової медіації без зазначення причин відмови. Це не перешкоджає сторонам адміністративного спору неодноразово звертатися із клопотанням про передачу адміністративного спору на позасудову медіацію адміністративних спорів.

Якщо послуги з позасудової медіації в адміністративних спорах надаються медіаторами, які є членами Комісії з розгляду спорів, вони не отримують окремої оплати за послуги з медіації. У випадках, коли медіатори для проведення позасудової медіації в адміністративному спорі обираються та призначаються Службою гарантованої державою правової допомоги зі Списку медіаторів Литовської Республіки, Служба гарантованої державою правової допомоги оплачує послуги з позасудової медіації в адміністративному спорі за рахунок коштів державного бюджету. У цьому випадку позасудова медіація в адміністративному спорі обмежується чотирма годинами. Якщо після закінчення цього строку не досягнуто остаточної згоди щодо мирного врегулювання спору, сторони адміністративного спору можуть продовжити позасудову медіацію в добровільному порядку за рахунок сторін адміністративного спору. Час, який медіатор витрачає на підготовку до позасудової медіації в адміністративному спорі, яка може тривати до однієї години, та на документування результатів медіації, яке може тривати до однієї години, також покривається коштами державного бюджету. Розміри винагороди медіатора за надану позасудову медіацію в адміністративних спорах за рахунок коштів державного бюджету та порядок виплати встановлюються Урядом.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження щодо функціонування процедури досудового врегулювання спору дозволяє дійти таких висновків.

1. Інститут медіації здатний стати ефективним і дієвим засобом, повноцінним функціонуючим механізмом у системі альтернативних способів розв'язання правових спорів. Світова практика свідчить про те, що на сьогодні медіація є однією з найпопулярніших форм альтернативного вирішення спорів, адже практично 90 % усіх процедур медіації завершуються успішно для конфліктуючих сторін. Зарубіжні юристи та адвокати вже не можуть уявити повсякденне управління конфліктом без застосування медіації. Як показує зарубіжний досвід, за умов розвиненої економічної свободи, ділового співробітництва суб'єкти правовідносин все більше зацікавлені у гнучких, оперативних формах врегулювання спорів, а не у тривалій, дорогій судовій процедурі.

2. Судова система відіграє важливу роль в реалізації інституту медіації кожної країни, яка намагається за допомогою застосування позасудових та альтернативних шляхів врегулювати конфлікти та спірні ситуації. У США судова система в частині застосування заходів медіації також не позбавлена недоліків і обмежень, зокрема суперечливого характеру судових процесів. Медіація не може замінити судову систему, але є ефективним і доступним доповненням у багатьох справах завдяки особливостям, встановленим у кожному штаті.

Переваги медіації:

- сторони повністю контролюють процес урегулювання;
- менше стресу порівняно із судовим процесом і арбітражем;
- відносини між сторонами не надто зіпсовані;
- процедура медіації є конфіденційною;
- процес швидко вирішує спір (швидше за судовий процес).

Недоліки медіації:

- оскільки рішення приймається на розсуд сторін, існує ймовірність того, що між сторонами може не виникнути угода;
- не вистачає підтримки;
- процедури медіації позбавлені будь-яких процедурних формальностей, оскільки вони не ґрунтуються на жодному правовому принципі;
- істина проблеми може бути не розкрита.

3. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфлікту є загальноприйнятою ознакою спору в Німеччині, але її використання ще не настільки поширене, як могло би бути. На переконання німецьких практиків, інститут медіації ще не повністю розвинув свій потенціал. Варто звернути увагу, що 1 січня 2000 року Парламент Німеччини запровадив зміни до німецьких Правил цивільного судочинства, якими уповноважив федеральні землі встановлювати заходи медіації (примирення) для справ із вартістю до 750 EUR та для вирішення дрібних побутових спорів (наприклад, суперечки між сусідами). Крім того, були внесені зміни до положення Цивільно-процесуального кодексу, які передбачали передачу судом справи до проходження процедури медіації за згодою сторін (розділ 278, параграф 6

ZPO)⁴³. Також Міністерство юстиції Нижньої Саксонії ініціювало пілотну програму сприяння добровільній медіації в кількох судах. У контексті цієї програми судді передавали справи переважно суддям-медіаторам, які не були закріплені за конкретною справою. Проект стартував у січні 2003 року і був надзвичайно успішним, рівень успіху цього виду судової медіації на той час становив 79 %, що може бути корисним досвідом для України. Асоціація адвокатів Німеччини створила Комітет із медіації, а також Секцію з медіації з кількома сотнями членів. У 2007 році Федеральний конституційний суд Німеччини підтвердив, що обов'язкове примирення не порушує конституційне право на доступ до цивільного судочинства, і постановив, що спільне врегулювання спору в основному передуює винесенню судом рішення (BVerfG, 14/02/2007 – 1 BvR 1351). /01)⁴⁴.

Варто також прийняти до уваги, що професійні медіатори у своїх підходах до вирішення спорів керуються принципом «не ставати на чийсь бік». Стандартна практика та Кодекс етики медіаторів скеровують медіаторів на додержання неупередженої поведінки. Якщо будь-яка сторона буде незадоволена поведінкою посередника або вважає, що посередник діє не неупереджено, вона може завершити сеанс і повідомити про інцидент менеджера відділу медіації у суді. Крім того, усім учасникам сеансу медіації надається форма оцінки медіації, яка вимагає від них відгуків щодо якості, цілісності та цінності досвіду медіації.

4. Що стосується окремих питань застосування французької моделі медіації, привертає увагу досвід медіації споживачів. Це метод вирішення конфліктів, який спеціально розроблений для суперечок між споживачами та спеціалізованими (професійними) надавачами послуг. Він є обов'язковою альтернативою перед початком судового процесу. Особливими є й витрати на посередництво у справах щодо споживачів. Вони різняться залежно від посередника та характеру процедури, у Франції споживачі можуть скористатися послугами посередництва споживачів безкоштовно відповідно до Європейської Директиви 2013/11/EU⁴⁵. Компанії зобов'язані запропонувати своїм клієнтам процес медіації споживачів у разі виникнення спору. У більшості випадків витрати на посередництво несе компанія або професійна організація. Однак, у деяких випадках споживач може сплатити витрати, наприклад, якщо для вирішення суперечки необхідно викликати експерта чи юриста. Тому важливо дізнатися про умови медіації перед тим, як взяти участь у процесі.

5. Перевагами процесу медіації у Словенії є:

⁴³ Zivilprozessordnung § 278 – (ZPO). (Цивільно-процесуальний кодекс). URL: https://www.buzer.de/278_ZPO.htm

⁴⁴ BUNDESVERFASSUNGSGERICHT (Федеральний Конституційний Суд). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2007/02/rk20070214_1bvr135101.html

⁴⁵ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). (Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС (Директива про ADR споживачів). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0011>

- швидке вирішення: суперечка, яка вирішується за допомогою медіації, зазвичай вирішується дуже швидко, часто під час першої чи другої зустрічі. Якщо проблема складніша, для її вирішення необхідно кілька зустрічей із посередництва;

- ефективність та дієвість: у більшості спорів, які вирішуються за допомогою медіації, досягається рішення або остаточна згода щодо спірного питання. Навіть у тих спорах, де не досягнуто згоди або досягнуто лише часткового вирішення проблеми, більшість учасників задоволені процесом медіації;

- низькі витрати: порівняно з іншими формами вирішення суперечок (такими як суд, арбітраж або невіршення), зустрічі з медіації доступні, а в деяких областях навіть безкоштовні. Додатковою перевагою є те, що медіація зазвичай потребує небагато зустрічей або часу для вирішення спору, що може заощадити витрати, які виникли б у зв'язку із загостренням або тривалим вирішенням проблеми;

- взаємність або прийнятність рішення: на відміну від судового розгляду, де зазвичай виграє лише одна зі сторін, метою медіації є угода, яка влаштовує обидві сторони процесу;

- немає жодних негативних ризиків: із медіацією під керівництвом кваліфікованого медіатора сторони не ризикують нічим, окрім витраченого часу та можливих витрат, тому що в гіршому випадку ситуація залишається такою, як і була. І навпаки, сторони можуть багато виграти, якщо досягнуть рішення швидко та ефективно, або якщо вони покращать свої відносини чи співпрацю під час процесу медіації.

Медіація у Словенії використовується при вирішенні спорів із сімейних, господарських та цивільних справ, а також у трудових та інших майнових справах, пов'язаних із позовними вимогами, які сторони можуть врегулювати. Закон про медіацію в цивільних і комерційних справах (ZMCGZ, Uradni list RS, № 56/08)⁴⁶ посилається на медіацію в цілому, тобто як на медіацію, яка додається до судового провадження, так і на позасудову медіацію. Однак, він лише визначає основні правила процедур медіації, решту залишає механізмам саморегулювання. Із цього питання словенські практики зауважують на суттєвий ризик медіації. У випадку застосування обов'язкової медіації, її розглядають як процесуальну перешкоду у здійсненні правосуддя, оскільки дана процедура обмежує доступ особи до судового захисту. Обов'язкова медіація у Словенії детально регулюється Законом про безоплатну правову допомогу, який покладає обов'язковість її проведення на заявників при отриманні правової допомоги. При такому обов'язку постає питання про доцільність обов'язкової медіації як правового поняття.

Наведені статистичні дані демонструють успіх медіації у словенських судах після набуття чинності Закону про альтернативне вирішення спорів. Відповідно до словенського законодавства про медіацію в сімейних спорах

⁴⁶ Slabosti obvezne mediacije (Недоліки обов'язкової медіації). URL: <https://journals.um.si/index.php/lexonomica/article/view/14>

медіація повністю безкоштовна, у цивільних – безкоштовна перші три години, у господарських – повністю оплатна. Однак зазвичай кожна сторона покриває власні витрати на процедуру, але вони можуть домовитися й про інше.

Міністерство юстиції Словенії веде центральний реєстр медіаторів, які працюють у програмах альтернативного вирішення спорів у судах. Рада з питань медіації є центральним, незалежним, професійним, координаційним та дорадчим органом Міністра юстиції Словенії.

6. Особливості позасудової медіації в адміністративних спорах Литви характеризуються тим, що медіатори обираються та призначаються Службою гарантованої державою правової допомоги зі Списку медіаторів Литовської Республіки за рахунок коштів державного бюджету. Це могло би бути реалізовано і в Україні. Процедура медіації в адміністративних справах в Литві передбачає вільну волю сторін обговорювати свої інтереси та позиції, а медіатор надає підтримку та сприяє досягненню домовленості. Якщо сторони досягли домовленості, то ця домовленість стає юридично обов'язковою та може бути виконана за законом.

7. Означені особливості врегулювання спорів за допомогою процедури медіації можуть бути доцільними для використання в Україні. Такі способи врегулювання спорів, досягнуті шляхом посередництва, є компромісними, але часто це більш творчі та індивідуальні угоди, які відповідають конкретним потребам залучених сторін. Медіація допомагає сторонам розглянути ширші альтернативи, значимі для кожної сторони, обмінятися інтересами, які раніше не були відомі, усвідомити проблеми й розробити «виграшні рішення».

В Україні проблеми завантаженості суду та суддів, недостатньої кількості кваліфікованих фахівців негативно впливають на якість судочинства. Тому доречним було б звернутися до досвіду обов'язковості медіації в деяких категоріях справ, за прикладом США та країн Європейського Союзу, де медіація функціонує як проміжний дієвий інструмент у процедурі досудового врегулювання спору.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

При написанні матеріалів було використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для використання у власних наукових дослідженнях.